

Velfærdsstaten under pres? Konsekvenser for uddannelserne

Af Susanne Wiborg

Indledning

Denne årbogs sigte er at belyse sammenhængen mellem velfærdsstaten og uddannelse i de skandinaviske lande. Interessen for at belyse denne sammenhæng er opstået som følge af en mangeårig og alsidig forskning om velfærdsstaternes oprindelse, udvikling og organisering. Velfærdsstaten er blevet behandlet af især økonomer, politologer og sociologer, men også historikere inden for de senere år har givet sig i kast med at udforske den. Mens økonomer, politologer og sociologer er mest optaget af velfærdsstatens organisering, omfordelingspolitik og finansiering, er historikere især interesseret i at afdække dens ideologiske rødder, oprindelse og udviklingsmønstre. Hvornår blev velfærdsstaten grundlagt og af hvem og hvorfor; hvilke mønstre tegner der sig i dens udviklingshistorie og hvorledes adskiller den sig fra andre velfærdsstater i Europa, er nogle af de spørgsmål som belyses af historikere. Også uddannelseshistorikere og uddannelsessociologer er optaget af velfærdsstaten, idet uddannelsesområdet på lige fod med f.eks. social-, bolig, og sundhedsområdet med rette betragtes som et velfærdsgode. Det kan siges, at forskning i velfærdsstaten og i uddannelsesområdet i nogen grad har været isoleret fra hinanden med kun få berøringspunkter. Uden tvivl er der fremkommet vægtige analyser om sammenhængen mellem velfærdsstaten og uddannelse inden for de senere år, men det er redaktionens ønske, at denne årbog udgør endnu et væsentligt berøringspunkt i forsøget på at fremme et tværfagligt samarbejde mellem forskellige forskningstraditioner der beskæftiger sig med velfærdstater og uddannelse. Til dette formål ser tre forfattere fra Norge, Sverige og Danmark nærmere på velfærdsstaten og dens betydning for uddannelse i de skandinaviske lande. Det er endvidere ønsket, at den danske velfærdsstat og uddannelse bliver sat i forhold til den norske og svenske for derigennem at kunne pege på nationale særegenheder. Ikke kun et tværfagligt sigte kan befrugte den uddannelseshistoriske forskning, men også et komparativt.

Den skandinaviske model

Hvori består det særegne ved den skandinaviske velfærdsstat? Først og fremmest skal det siges, at der stort set er enighed blandt forskere om, at de skandinaviske velfærdsstater faktisk udgør en særlig model – ofte kaldet for den universalistiske model, den socialdemokratiske model, eller blot for den nordiske model.

Ganske vist er velfærdsstatsmodellen en idealtype som de skandinaviske lande ikke i alle henseender lever fuldt op til, men ikke desto mindre peges der på, at de skandinaviske lande, i nogen tilfælde de nordiske, udgør en særlig gruppe af lande karakteriseret af nogle fællestræk som adskiller sig grundlæggende fra andre landes velfærdssystemer. De skandinaviske velfærdsstaters er udtryk for en særlig samfundsindretning, der både omfatter sociale tryghedsordninger og offentlig service samt en økonomisk politik, der bygger på vækst og makroregulering. Velfærdsstaterne er endvidere statsligt organiseret, ydelserne er finansieret over skatten og de henvender sig til alle samfundets borgere i egenskab af *borgere*, ikke i egenskab af f.eks. familien eller lønmodtagere. Alle borgere tilbydes universelle sociale tryghedsordninger på et niveau, der i vid udstrækning holder markedsalternativer ude. Af universelle ordninger kan blandt andet nævnes børnechecken, folkepensionens grundbeløb og SU. Det er netop disse fællestræk, der har fået forskere til at omtale de skandinaviske velfærdsstater som universalistiske, netop fordi hele befolkningen, ikke kun enkelte eller grupper af 'nødstedte' borgere der trænger til økonomisk håndstrækning, er omfattet af den. Indenfor uddannelsesområdet, kommer princippet især til udtryk i kraft af, at uddannelse er offentlig, gratis og for alle.

I modsætning til den skandinaviske model er den kontinentale og angelsaksiske model bygget på andre principper. Her er det arbejdsmarkedstilknytningen, der udgør det centrale princip i organiseringen af velfærdsstaten og ikke medborgerskab som i de skandinaviske lande. På kontinentet, hvor kristeligt demokratiske partier spillede en afgørende rolle i udformningen af velfærdsstaterne, er der ganske vist indført obligatoriske forsikringsordninger, men disse er suppleret af mange omfordelingselementer og særlige offentlige ordninger for dem, der falder udenfor. Ydermere træder staten først ind, når andre muligheder er udtømte, dvs. mulighederne i *familien*. En væsentlig grund til at familien i disse lande blev tillagt denne forsøgerrolle skal søges i det forhold, at kvinder i ganske stort omfang ingen eller begrænset beskæftigelse havde på arbejdsmarkedet. I de angelsaksiske lande er velfærdsstaten kun tilgængelig for de *få*, hvis konkrete behov bliver dækket såfremt alle andre muligheder på arbejdsmarkedet er udtømte. Dermed får middelklassen kun et begrænset udbytte af velfærdsstaten, men som i stedet får behovene opfyldt gennem tilknytningen på arbejdsmarkedet i form af forsikring og serviceydelser udbudt af det private marked¹.

Disse forskelle, der her er noget forenklet ridset op, har fået forskere til at undersøge, hvad årsagerne har været til, at den skandinaviske velfærdsstat hviler på et universalistisk grundlag, der omfatter alle i egenskab af borgere. En dominerende udlægning inden for velfærdsstatsforskningen knytter velfærdsstatens egenart sammen med Socialdemokratiet, idet partiet i de skandinaviske lande opnåede større magt her i forhold til andre vestlige lande. Det er ikke uden grund at denne sammenhæng er blevet understreget, eftersom Socialdemokratiets stor-

hedstid tidsmæssigt faldt sammen med den egentlige opbygning af velfærdsstaterne i Skandinavien. Der er bred enighed blandt forskere om, at velfærdsstaten er et fænomen, der især knytter sig til den vesteuropæiske udvikling efter 1945, hvor gennemgribende velfærdspolitiske reformer blev gennemført på pensions, arbejdsløshedsforsikrings, sundheds- og uddannelsesområderne i et omfang som ikke tidligere var tilfældet.

Andre forskere forholder sig dog skeptisk til denne udlægning ved at fokusere på andre partier, især liberale partier, men også i nogen grad konservative, som var med til at støbe fundamentet for velfærdsstaten i tiden omkring indgangen til det tyvende århundrede, dvs. længe inden Socialdemokratiet vandt fodfæste i skandinavisk politik. Andre igen ser ud over de partipolitiske skillelinjer og endda længere tilbage i tiden, hvor det moderne partivæsen endnu ikke var grundlagt, i forsøget på at indkredse det unikke hos de skandinaviske velfærdsstater, som f.eks. den særlige funktion staten, kirken og det lokale kommunestyre særligt udtrykt gennem præstens virke fik for velfærdsstaternes senere udformning.

Disse tre synspunkter, hvoraf det første er det mest dominerende i velfærdsstatsforskningen, kan også ses tidsmæssigt i forlængelse af hinanden i omvendt rækkefølge, idet velfærdsstatens rødder med rette kan føres tilbage til 1800-tallets statslige og kirkelige engagement. Og måske endda længere tilbage i tiden, som historikeren Carsten Selch Jensen argumenterer for. Han udtaler, at vil man finde den danske velfærdsstats idémæssige rødder, må man se nærmere på omsorgen for de svage og nødlidende i de urbane miljøer i senmiddelalderens Europa. Da det moderne partivæsen etableredes i slutningen af 1800-tallet, blev det sociale spørgsmål også et anliggende for de politiske partier. Det er derfor hensigtsmæssigt at flytte fokus hen på de politiske partier og den sociale og kulturelle baggrund, de udsprang af i forsøget på at afdække en afgørende fase i velfærdsstatens historie. For i slutningen af 1800-tallet og i begyndelsen af det følgende århundrede var det liberale partier med baggrund i bondestanden, som efter en lang politisk kamp havde opnået regeringsmagten og i kraft heraf vedtog love, der satte rammerne for velfærd inden for hvilke senere partier kom til at arbejde. Efterhånden som Socialdemokratiet voksede i styrke i mellemkrigstiden og formåede at gøre velfærdsstaten til kernen i sit politiske program, udsprang der også herfra en lang række initiativer som i tiden efter 1945 for alvor konsoliderede den universelle velfærdsstat. Dette forløb, som understreger kontinuiteten i udviklingen af velfærdsstaten, vil i det følgende blive nærmere beskrevet.

Velfærdsstatens oprindelse

Politologen Tim Knudsen har forsøgt at forklare, hvorledes universaliteten som princip kom til at udgøre velfærdsstatens fundament. Historisk set har de skandinaviske lande udviklet en universalistisk velfærdsstat forvaltet i decentrale

organer i kommuner og amtskommuner². Denne tradition udspringer ifølge Knudsen af, at de skandinaviske lande var udstyrede med særlige og veludviklede organer til at udføre velfærdspolitik. Med andre ord, landene havde gennem disse organer, her tænkes der især på det lokale kommunestyre (i Danmark sognerådene), udviklet en ekstraordinær statskapacitet som også besad en særlig disposition for placeringen af universalistisk administration. Knudsen fremhæver kirkens rolle som et særligt træk ved skandinavisk statsbygning, der gjorde det muligt fra slutningen af det nittende århundrede at opbygge nye velfærdsinstitutioner, som i overvejende grad blev administreret af det lokale kommunestyre.³ Forklaringen lyder som følger:

I Skandinavien afskaffede reformationen rivaliseringen mellem staten og kirken. Kirken blev underlagt kongen i modsætning til et kontraktbaseret forhold, som ellers var meget udbredt i Europa. Dette kom med tiden til at bevirke, at kirken fik tildelt en dobbelt rolle. Den var både ramme om religiøs virksomhed og blev samtidigt brugt til statslige, verdslige formål. Af verdslige formål kan til eksempel nævnes befolkningsregistrering, folketælling, budbringer for kongemagten samt statslig organisering af lokalsamfundene, herunder fattigforsorg, visse sundhedsmæssige foranstaltninger og skolegang. Den skandinaviske præst udgjorde mellemløbet mellem statsmagt og den største gruppe af befolkningen, bønderne, idet præsten fungerede både som statslig embedsmand og som bonde. Dette var grundlaget for, at der senere blev opbygget et velfunderet kommunestyre i landsognene, der kunne magte forvaltningen af nye velfærdsmæssige opgaver.⁴ Også i Sverige spillede præsten en afgørende rolle, men ifølge historikeren Gustav Gustafsson, var der også på regionalt niveau afgørende organer, såsom domkapitlet og amtsstyrelsen, som faktisk vejede tungere end i både Danmark og Norge⁵.

De forberedende forudsætninger for den universalistiske velfærdsstat i Skandinavien, mener Knudsen derfor ligger i reformationens særlige kirkeordning. Der var således i de danske landsogne, udtrykt gennem præstens virke, opbygget kapaciteter, der var i stand til at bringe det sociale spørgsmål på den politiske dagsorden i anden halvdel af det nittende århundrede. Knudsen bruger pensionsordningen fra 1891, der gav enhver borger over tres ret til at modtage alderspension, til at illustrere, at det var på lokalt niveau administrationen blev placeret, eftersom de strukturer, der understøttede den allerede var opbygget. Det særlige ved denne løsning var, at et centralistisk bureaukrati blev fravalgt til fordel for det allerede eksisterende lokale kommunestyre. Det lokale kommunestyre blev med tiden hjørnesteinen i velfærdssystemet. Ikke bare i Danmark, men også i de andre skandinaviske lande blev det nøglen til gennemførelsen af velfærdspolitik. I vore dage udføres disse velfærdsmæssige opgaver stadig af kommuner, men også af amter⁶.

Den politiske liberalisme og velfærd

I slutningen af 1800-tallet blev det sociale spørgsmål taget op af nyetablerede partier, især de liberale partier. I Danmark stod Venstre sammen med Højre bag den oven for omtalte alderdomsforsørgelse i 1891, som indførte en omfattende skattefinansieret ordning uden bindinger mellem den enkeltes finansielle bidrag og senere ydelser. Denne ordning var universel, dvs. for alle. Det er Knudsens pointe, at princippet om universalitet ikke var socialdemokratiets alene, men allerede udtrykt af Venstre. Selvom Venstre ganske vist forsøgte at forbedre bøndernes økonomiske kår, var der trods alt en modvilje mod en klassebestemt lovgivning. Også i Sverige, men især i Norge spillede liberale partier også en central rolle i vedtagelsen af love inden for velfærdsområdet. De liberale partiers fremvækst i Skandinavien er på mange måder unik, idet de var i stand til at trænge de konservative i baggrunden og at erobre regeringsmagten efter parlamentarismens indførelse⁷. I kraft af den nyerhvervede magt blev den med succes brugt til at indføre velfærdsmæssige love, herunder også for uddannelsesområdet.

Men det vil ikke være rigtigt at hævde, at de liberale partier var virkelig magtfulde i de skandinaviske lande. Ifølge den komparative historiker Gregory M. Luebbert var de i sammenligning med især det engelske liberale parti, men også det hollandske og belgiske, relativt svage. De opnåede kun regeringsmagten efter parlamentarismens indførelse, og som de kun besad alene i en kortere periode. Til forskel fra de liberale partier i Norge og Sverige opnåede Venstre i Danmark dog at blive et politisk mere indflydelsesrigt parti end søsterpartierne, især i perioden fra 1901 til 1913. Årsagen hertil tilskriver Luebbert det omfang, dybe kulturelle og sociale skel formåede at sætte på de liberale partiers evne til fremstå som forenede partier. Det var især konflikten mellem land og by som satte sig dybe spor, men også sociale, kulturelle og religiøse forhold gjorde sig gældende. Det norske liberale parti Venstre led under de største konflikter, som ifølge Luebbert var direkte årsag til, at partiet ikke kunne gøre sig gældende politisk på tilsvarende måde som i Danmark, hvor konflikterne var mindre udtalte. I Danmark stod der en nogenlunde homogen bondestand samlet bag partiet, som resulterede i en fremgang for partiet i valgene mod slutningen af 1800-tallet og som kulminerede i valget i 1901. I Sverige var den liberale periode af kortest varighed. Det svenske liberale parti havde ringe betydning i slutningen af 1800-tallet og blev hurtigt overhalet af socialdemokraterne.⁸

Men alligevel var de liberale partiers politiske mobilisering unik set i forhold til tilsvarende partier i Europa, måske ikke så meget i kraft af deres styrke, men mere i form af deres sociale baggrund og kulturelle værdier som satte tydelige spor i den førte politik. Til forskel fra europæiske liberale partier var de ikke formet af den urbane middelklasse, men af bondestanden. Bondestanden fik siden stavnsbåndets opløsning med succes dens økonomiske position forbedret gennem selvejerforhold og organiserede sig politisk, på først lokalt plan, men senere

også på statsligt plan. De liberale partiers politiske anskuelse på det sociale område kan bedst efter tidens forhold beskrives som social-liberalt, der blandt andet kom til udtryk gennem indførelsen af generelle ydelser. Opbygningen af velfærdsinstitutioner på lokalt plan med præsten i centrum, etableringen af levedygtige liberale partier med rod i bondestanden baseret på liberal ideologi med sociale værdier, var afgørende forhold som forberedte jordbunden for den efterfølgende udvikling af velfærdsstaten.

Social Demokratiet og konsolideringen af velfærdsstaten

I den efterfølgende udvikling af velfærdsstaten er der ikke tvivl om, at Socialdemokratiet indtog en væsentlig rolle. Den danske, internationalt anerkendte sociolog Gösta Esping-Andersen har måske mere end nogen anden været med til stille skarpt på partiets betydning. Men også sociologerne Evelyn Huber og John D. Stephens har fremhævet, at de skandinaviske velfærdsstater hænger uløseligt sammen med Socialdemokratiet.⁹ Ifølge Esping-Andersen var det arbejderklassens succesfulde kamp for at påvirke fordelingen af samfundets goder inden for rammerne af det kapitalistiske samfund, der er den egentlige årsag til den særlige udformning af den skandinaviske velfærdsstat. Målet for arbejderklassen var med andre ord, at opnå en høj grad af det, Esping-Andersen kalder for »de-komodificering«, dvs. at gøre indkomstfordelingen mere eller mindre uafhængig af arbejdskraftens markedsværdi. Velfærdsstaten skulle organiseres således, at individets eller klassens status på arbejdsmarkedet blev af mindre betydning. For når markedet svigtede, var det velfærdsstatens opgave at sikre en høj grad af markedsuafhængig social sikkerhed.¹⁰

I bogen *Politics against Markets* forsøger Esping Andersen at give en komparativ, historisk forklaring på, hvorfor det netop lykkedes de Socialdemokratiske partier i Skandinavien at opnå så stor politisk indflydelse.¹¹ Hans forklaring går kortfattet ud på, at arbejderklassen, for at opnå indflydelse måtte alliere sig med andre partier, idet de sjældent udgjorde et flertal i sig selv. De socialdemokratiske partier indgik således i et samarbejde med de liberale, især i forbindelse med indførelsen af parlamentarisme og universel stemmeret, hvilket kun kunne lade sig gøre, fordi bønderne i tiden forinden allerede havde organiseret sig politisk. Denne alliance, som i øvrigt er et unikt træk i den skandinaviske politiske historie, blev afgørende for, at Socialdemokratierne brød ud af deres isolation og opnåede en politisk indflydelse, som ingen andre Socialdemokratier i Europa kunne præstere. Efter Anden Verdenskrig blev middelklassen og funktionærgrupperne de foretrukne alliancepartnere, hvilket hænger sammen med at Socialdemokratiet var i stand til at udvikle sig fra et renlivet arbejderparti til et folkeparti. Partiet tilstræbte ikke længere at vedtage love alene i overensstemmelse med arbejdernes interesser, men også »universelle« love, der tilgodeså alle samfundsgruppers interesser. På den måde lykkedes det dem at få stor vælger-

tilslutning, især hos den del af middelklassen, der var ansat i den voksende offentlige sektor. Ved at tilgodese alle borgere i samfundet, kunne arbejderklassen således også skabe en velfærdsstat for sig selv. Spørgsmålet om arbejderklassens alliancepartner er, i følge Esping Andersen, afgørende for at forstå, hvorfor forskellige lande udviklede forskellige typer af velfærdsstater. I de lande, hvor alliancen med middelklassen lykkedes, som f.eks. de skandinaviske lande, har arbejderklassen opnået en høj grad af markedsafhængighed og stor økonomisk lighed gennem omfordeling af samfundets goder, og i de lande, hvor arbejderklassen endte isoleret og uden alliancepartner som f.eks. USA, er graden af markedsafhængighed tilsvarende lav. Dette har den kendte komparative historiker Theda Skocpol forsøgt at forklare med manglende statskapacitet.¹²

For de skandinaviske lande resulterede det i, at storstilede velfærdspolitiske reformer blev gennemført på pensions-, arbejdsløshedsforsikrings, sundheds- og uddannelsesområderne. Endvidere blev et væsentligt større udbud af ældrepleje og især børnepasning i forhold til andre vestlige lande sikret. I henseende til uddannelsesområdet skete der gennemgribende forandringer som følge af socialdemokratiets øgede politiske indflydelse. Grundskolen blev omdannet til fuldstændig enhedsskole fælles for (næsten) alle med stærkt reduceret deling, gymnasiet aflagde sit elitære præg ved at optage et stigende antal elever og nedtone de klassiske fag og de videregående uddannelser blev moderniseret, som nye generationer af unge i langt større udstrækning end tidligere fik adgang til. Velfærdsstaten blev med andre ord for alvor konsolideret og videreudbygget. En årsag til at den svenske velfærdsstat, set under et, kom til at ligge tættere op ad den universalistiske idealtipe end i Danmark og Norge, bør måske søges i det forhold, at Socialdemokratiet opnåede større indflydelse her. Socialdemokratiet i Sverige sad oftere alene med regeringsmagten end i Danmark og Norge, og var derfor mindre afhængig af liberale partier. Norge havde til forskel fra Danmark et mere indflydelsesrigt socialdemokratisk parti i perioden fra 1940 til begyndelsen af 1960'erne. Men fælles for Norge og Danmark var, at de liberale havde en stærkere position end i Sverige. Det udmøntede sig i, at socialdemokratierne her oftere kom til at sidde i koalitionsregeringer end i Sverige. For Norge skete det dog først i 1960'erne.

Der er ingen tvivl om, at Socialdemokratiet har spillet en afgørende rolle, men alligevel er der forskere, som er mere kritiske over for antagelsen om, at Socialdemokratiet bør ses som den afgørende aktør bag den universelle velfærdsstat. Der foreligger, som tidligere nævnt, studier af tidlige velfærdsstatsordninger fra slutningen af 1800-tallet og i begyndelsen af 1900-tallet, der peger på, at disse ordninger indeholdt en række universelle elementer, forinden Socialdemokratiet fik stor politisk slagkraft. Desuden er der studier af velfærdsstatsreformer fra efterkrigstiden, som understreger, at også andre aktører, især det Radikale Venstre, kæmpede for universalismen i lige så høj grad som Socialdemokratiet. Til

eksempel har Peter Baldwin med sin understregning af middelklassens og de liberale partiers betydning rejst det spørgsmål, om Socialdemokratiet bør tillægges så stor forklaringsbyrde.¹³ Ligeså viser Jacob Christensen med sine studier om velfærdsstaten, at han ligger Baldwins konklusioner nærmere end Esping-Andersens ved at påpege, at især Venstre, men også Det radikale Venstre indtog en væsentlig politisk rolle i gennemførelsen af generelle ydelser¹⁴.

Det kan på denne baggrund konstateres, at princippet om universalitet som ligger til grund for den skandinaviske velfærdsstat har en historie, der går forud for Socialdemokratiets storhedsperiode. Knudsen udtaler i den forbindelse, at »...fokuseringen på en enkelt faktor (Socialdemokratiet), som faktisk udviklede sig sideløbende med velfærdsstaten, ikke før den, er utilstrækkelig og forenklet«¹⁵ I forsøget på at forstå velfærdsstatens særegenhed bør den snarere anskues som et resultat af kompromiser på tværs af politiske grænser, hvorved samtlige partier, der var involverede i gennemførelsen af generelle ydelser kommer i søgelyset. Derudover bør der også ses nærmere på aktører uden for det politiske partisystem, som kom til at spille for velfærdspolitikken, som f.eks. fagbevægelsen, arbejdsgiverorganisationer og det private erhvervsliv.

Anskues uddannelsesområdet i et velfærdsmæssigt lys, synes det ligeledes nærliggende, at trække linjerne meget længere tilbage end til Socialdemokratiet. Dette er ikke for at frakende Socialdemokratiets væsentlige indflydelse på uddannelsesområdet, men for at understrege betydningen af, at man i forståelsen af sammenhængen mellem velfærdsstat og uddannelse bør gå længere tilbage i tiden. For faktisk blev princippet om universalitet allerede knæsat i 1814, hvor undervisningspligt blev indført for alle, dvs. længe inden velfærdsstaten overhovedet var en realitet. Man kan således argumentere for, at princippet om universalitet inden for uddannelsesområdet allerede lå i svøb i 1800-tallet, og som det blandt andet blev bygget videre på i form af en enhedsskole i løbet af det følgende århundrede.¹⁶ Endvidere er det også i denne sammenhæng væsentligt at have øje for mere end blot et enkelt politisk parti, idet langt de fleste love blev vedtaget på grundlag af brede kompromiser på tværs af politiske skel. Ganske vist har Socialdemokratierne sat et stort fingeraftryk på skandinavisk uddannelse, men liberale partier og udenomsparlamentariske aktører som f.eks. lærerforeninger har også haft en væsentlig rolle at spille.

I løbet af de senere år er der sideløbende med en stor litteraturproduktion om velfærdsstatens oprindelse også udkommet litteratur om velfærdsstatens udvikling i nyere tid. Flere af disse værker forholder sig til, hvordan det økonomiske grundlag for velfærdsstaterne har ændret sig. Velfærdsstaterne er kommet under stigende økonomisk pres, som det også fremgår af samfundsdebatten. Men det er fortrinsvist interne forhold såsom demografiske forandringer, ændrede familieforhold, statsgæld osv., der bliver fremhævet af velfærdsstatsforskere som forhold, der sætter velfærdsstaten under pres. Esping-Andersen udtaler til eksem-

pel, at disse forhold er langt større udfordringer til velfærdsstatens beståen end ydre forhold som f.eks. EU og globalisering.¹⁷ Velfærdsstaterne har ændret sig på nogle områder på grund af ændrede økonomiske vilkår, men set under et, udtaler Green-Pedersen et al., så har de rent faktisk vist sig ret modstandsdygtige over for presset. Ser man velfærdsstaterne i et bredere, historisk perspektiv, så er det stabiliteten hos dem, der springer i øjnene. Endvidere synes der heller ikke tegn på konvergens mellem velfærdsstaterne i de vestlige lande, snarere tværtimod, da de angelsaksiske lande til eksempel har bevæget sig yderligere ud af det markedsorienterede spor, de allerede var inde på.¹⁸

I forbindelse med uddannelse diskuterer tre forfattere i det følgende, hvorledes velfærdsstatens især indre, men også ydre pres manifesterer sig inden for uddannelsesområdet. I artiklen »Velfærdsstat og uddanning i Norge – to sider af samme sak« diskuterer Alfred O. Telhaug på baggrund af en historisk analyse af sammenhængen mellem velfærd og uddannelse, i hvilken udstrækning velfærdsstaten i dag er kommet under pres og hvilke konsekvenser det har for uddannelse. Han fremfører det synspunkt, at nyliberal politik inden for de senere år, såsom decentralisering, deregulering og valgfrihed, synes i en vis udstrækning at underminere det universelle princip i organiseringen af uddannelse. Ulf P. Lundgreen forsøger i artiklen »Utbildningspolitik och utbildningskoder; Om framtidens historia« at udvikle en teoretisk ramme til at forstå en tilsvarende drejning i svensk uddannelsespolitik siden 1990'erne. Han argumenterer for, at der er sket et afgørende skift ikke blot i uddannelsespolitikken, men også i den pædagogiske tænkning, herunder læreplanernes indhold, der ligger til grund for svensk uddannelse. Ida Juul argumenterer i artiklen »Velfærdsstaten og uddannelsespolitikken« for, at uddannelse i Danmark i stigende grad har udviklet sig til at blive en samfundsmæssig pligt fra at have været et gode, som det handler om at sikre alle lige adgang til. Hun argumenter for, at dette skift ikke bare er et udtryk for en ændret opfattelse af uddannelsespolitikens rolle i samfundet, men også for et ændret syn på velfærdsstaten som politisk vision.

Litteratur

- Christensen, J. (1998) *Socialpolitiske strategier i Danmark 1945-1972*. Odense: Odense Universitetsforlag
- Baldwin, P. (1990) *The Politics of Social Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Esping-Andersen, G. (1990) *Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, G. (1985) *Politics Against Markets. The Social Democratic Road to Power*. Princeton. Princeton University Press.
- Esping-Andersen, G. (1999) *Social Foundations of Post Industrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Green-Pedersen, C., Baggesen Klitgaard, M. & Nørgaard, A.S. (2004) *Den danske velfærdsstat: Politiske, sociologiske og institutionelle dynamikker*. Arbejdsrapport 1.

- Gustafsson, H. (2000) »Præsten som velfærdsforvalter i tidligt moderne tid« i Knudsen, T. (2000) (red.) *Den nordiske protestantisme og velfærdsstaten*. Århus: Århus universitetsforlag
- Huber, E. & Stephens J.D. (2001) *Development and Crisis of the Welfare States: Parties and Politics in Global Markets*. Chicago: University of Chicago Press.
- Knudsen, T. (2000) (red.) *Den nordiske protestantisme og velfærdsstaten*. Århus: Århus universitetsforlag
- Luebbert, G.M. (1991) *Liberalism, Fascism or Social Democracy. Social Classes and the Political Origins of Regimes in Interwar Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Petersen, K. (1997) "Fra ekspansion til krise. Udforskning af velfærdsstatens udvikling efter 1945« i *Historisk Tidsskrift*. Udgivet af Den danske historiske Forening.
- Skocpol, T. (1988) "Bringing the State back in" i Weir, M. Orloff, A.S. & Skocpol, T. *The Politics of Social Policy in the United State*. Princeton: Princeton University Press.
- Wiborg, S. (2005) *Uddannelse og social samhörighed. Udviklingen af enhedsskoler i Skandinavien, Tyskland og England. En komparativ analyse*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.

Noter

- ¹ Green-Pedersen, Klitgaard & Nørgaard (2004)
- ² Knudsen (2000), s. 11.
- ³ Ibid., s. 39.
- ⁴ Ibid., s. 13.
- ⁵ Gustavson i Knudsen (2000), s. 14-15.
- ⁶ Knudsen (2000), s. 23ff.
- ⁷ I Norge i 1884, Sverige i 1906, men fungerede først i 1917 og Danmark i 1901.
- ⁸ Luebbert (1991)
- ⁹ Huber & Stephens (2001)
- ¹⁰ Esping-Andersen (1990)
- ¹¹ Esping-Andersen (1985)
- ¹² Skocpol (1988)
- ¹³ Baldwin (1990)
- ¹⁴ Christensen (1998); Petersen (1997)
- ¹⁵ Knudsen (2000), s. 10
- ¹⁶ Se Wiborg (2005)
- ¹⁷ Esping-Andersen (1999)
- ¹⁸ Green-Pedersen m.fl. (2004)

Susanne Wiborg er seniorlektor i komparativ pædagogik og livslang læring ved Institute of Education, London University. Forinden da var hun adjunkt ved Danmarks pædagogiske universitet. Hun beskæftiger sig med komparativ uddannelseshistorie og skandinavisk uddannelsespolitik. For tiden arbejder hun på et projekt om enhedsskolens historiske udvikling i Europa som udgives med titlen *Education and Social Integration* af Palgrave MacMillan i 2008.

